

ALİ BAŞ KOMANDANIN “DƏMİR YUMRUQ” SİYASƏTİ VƏ ƏDƏBİYYATIMIZ

Təyyar SALAMOĞLU,
ADPU-nun professoru

(Əvvəli ötən sayımızda)

Onu dinləyək: “Digər önəmli amil gənc nəslin tərbiyəsi ilə bağlı idi. Çox yaxşı başa düşürdük ki, əgər bizim silahımız da, sursatımız da olsa, iqtisadiyyatımız da güclü olsa, bənəlxalq müstəvimi də uğur qazansa, əgər bizim vətəndaşlar torpaq uğrunda, Vətən uğrunda öz gücünü göstərməsələr, qalan amillərin heç bir əhəmiyyəti olmayacaq. Tərbiyə işlərinə çox böyük fikir verərək gəncləri vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etdik. İmkan vermədik ki, işğalla bağlı olan tarix unudulsun. Qarabağı unutmadiq, əksinə, hər bir kürsüdən bu məsələ ilə bağlı istər ölkə daxilindəki tədbirlərdə, istər beynəlxalq tədbirlərdə daim bu mövzu birinci nömrəli mövzu idi. Gənclər vətənpərvərlik ruhunda yetişərək öz canlarını fəda edib, öz qani bahasına düşmənin əlindən bizim müqəddəs torpaqlarımızı ala biddilər. Bütün bu faktorların vəhdəti bizim qələbəmizi şərtləndirdi”.

2022-ci il iyunun 26-da Silahlı Qüvvələr Günündə Kəlbəcər rayonuna səfəri çərçivəsində komando hərbi hissəsinə döyüş bayrağının verilməsində həsr olunmuş təntənəli mərasimdəki çıxışının başqa bir məqamında məsələnin bu tərəfini daha geniş aspektdə dəyərləndirmə müstəvisinə çıxaran Ali Baş Komandanın çıxışından götürdüyümüz hər iki sitatdakı fikirlər H.Cavidin müharibə aparan xalqın qələbəsində onun özünəməxsus fəlsəfəsinin və ədəbiyyatının oynadığı müstəsna rola dair mülahizələri ilə üst-üstə düşür, onları tamamlayır. Deməli, İkinci Qarabağ müharibəsində qazandığımız qələbənin əsasında müharibə siyasətimizin və bu siyasətin fəlsəfəsinin düzgünlüyü dayanır.

Əgər Ali Baş Komandanımız xüsusi şəkildə vurğulayırsa ki, “bizi Qələbəyə aparan ən başlıca amil milli ruhdur”, demək, müharibə siyasətimizin əsasında da milli ruhun tərbiyəsi, millətin millət kimi formalaşdırılması amili dayanır. Toplumun, xalqın millətə çevrilməsində bəzi digər amillərlə bərabər milli ruhun formalaşması həlledici rol oynayır. Fəlsəfi ədəbiyyatda göstərilir ki, “millətin atributu kimi ərazi bütövlüyü, mədəniyyət və dil ümumiliyi nə qədər zəruridir-

sə, dövlətçilik də bir o qədər zəruridir. Milləti təşkil edən əlamətlərdən biri kimi milli özünüdərk də qeyd etmək lazımdır. Milli özünüdərk özünün bu və ya digər millətə mənsub olduğunu şüurlu olaraq anlamaqdır. Bu əlamət daha çox subyektiv xarakter daşıyır. Lakin bu əlamətin subyektiv təbiəti onun əhəmiyyətini azaltmır. Əslində millətin bütün obyektiv əlamətləri milli özünüdərk kimi subyektiv əlamətlə tamamlanıqda millətin mövcudluğundan, onun fəaliyyətindən danışmaq olar” (İmanov H. Fəlsəfənin əsasları. Bakı. Turan evi. 2007, s.381).

Milli ruh-milləti özünüdərk sosial keyfiyyətdir. Bu isə o deməkdir ki, hər bir millət övladında bu keyfiyyəti formalaşdırmaq lazımdır. Böyük sənətkarlar zaman-zaman bu uğrunda mübarizə aparmışlar. Bu mübarizə xalqı millət kimi formalaşdırmağın ən əsas şərti kimi milli ideoloqların düşüncəsində həmişə öne çıxmışdır. Haqqında danışdığımız məqalədə H.Cavid məhz bu məqsədlə milli özünüdərk tərbiyə, milli özünüdərk problemini qaldırır və sübut edir ki, milli xarakteri də, ictimai və fərdi düşüncəni də tərbiyə etmək, istiqamətləndirmək lazımdır. H.Cavid yolunun yolçusu A.Səhhət də bu nöqteyi-nəzərdən tamamilə doğru qənaətə gəlirdi ki, millətin yaşaması və özünü təsdiq etməsi üçün onda milli ruh olmalıdır. Milli ruh isə formalaşdırmaq lazımdır. O, milli ruhun və düşüncənin formalaşmasında ədəbiyyatın roluna müstəsna yer ayırırdı. Bu müstəsnalığı nəzərdə tutaraq milli ideoloqlar belə bir doğru qənaətə gəlirdi ki, “lisan və ədəbiyyat hər bir millətin mayeyi-nicətidir. Hər millətin yaşaması ədəbiyyatına bağlı olduğu bədidir”. Milli ideoloqlarımız cəmiyyətin tərəqqisində, millətin millət kimi formalaşmasında, dövlətçiliyin yaranma şərtlərində, möhkəmlənməsində ədəbiyyatın oynadığı ciddi rola inanırdılar. Biz burada cəmiyyətin, millətin və dövlətçiliyin inkişafında ədəbiyyatın rolunu mütləqləşdirmək fikrində deyilik. Doğrudan da, ədəbiyyatın cəmiyyəti mütləq şəkildə dəyişmək gücü yoxdur. Lakin ona təsir imkanları kifayət qədər güclüdür. H.Cavid deyirdi ki, “ədəbiyyat bir millətdəki əhvali-ruhiyyənin inkişafı deməkdir”. Bu həm də hər bir millətin əhvali-ruhiyyəsinin milli ədəbiyyatdan güc alması demək idi. Çünki milli və ictimai düşüncə estetik düşüncəyə təsir etdiyi kimi, estetik düşüncə də milli və ictimai düşüncəni istiqamətləndirmək, ən azı ona təsir etmək gücünə malikdir. Buna görə də estetik düşüncənin sağlam istiqamətdə inkişafına nail olmaq mahiyyətə milli tərəqqiyə nail olmağın yollarından biri kimi götürülürdü. Böyük Sabir öz sənət kredoşunu necə müəyyənləşdirmişdi? Fikrimizcə, aşağıdakı misralar onun sənət məramını çox dəqiq ifadə edir:

Ümmətin rəhnimisi tərbiyədir,
Millətin pişvəsi tərbiyədir,
Tərbiyətlə keçir umuri-cəhan,
Hər işin ibtidası tərbiyədir.

A.Səhhət Sabir haqqında məqaləsində onu “kar-kor ruhlarda milliyət hissi və gözəl duyğular oyanırdan bir sənətkar” kimi qiymətləndirirdi. A.Səhhətin Sabir şeirinin “kar-kor ruhlarda milliyət hissi” oyandırmaq gücünü xüsusi qabartması bədi ədəbiyyatın ictimai süura, milli varlığa təsir gücünə, başqa sözlə, sənətin həyata təsir və onu irəli aparmaq imkanına malik olmasına inanmağın əlaməti idi.

Sabir “millətin yolu tərbiyədən ke-

çir” (“Millətin pişvəsi tərbiyədir”) deyəndə və bu yolda qələmini külünə çevirəndə nəyin uğrunda mübarizə aparırdı? Bu şübhə doğurmayan bir həqiqətdir ki, həmin tərbiyənin məzmununda ən aparıcı xüsusiyyət “milli ruh” tərbiyəsi idi. Milli şüuru oyatmaq, vətəndaş birliyinə və düşüncəsinə nail olmaq təkcə Sabirin yox, Ə.Hüseynzadə, Ə.Ağaoglu, M.Ə.Rəsulzadə, C.Məmmədquluzadə, Ü.Hacıbəyli, N.Nərimanov, Ə.Haqverdiyev, H.Cavid, M.Hadi, A.Şaiq, A.Səhhət və başqa bütün XX əsr sənətkarlarının sənət kredoşu, sənət konsepsiyası idi.

Xüsusi vurğulamaq istəyirik ki, ədəbiyyatın tarixilik mərhələsinə keçdiyi XIX əsrdən başlayaraq incəsənətin bu növü təkcə oxucuya zövq vermək funksiyası daşımamış, həm də millət uğrunda mübarizəni, milləti formalaşdırmağı, onda milli ruh yaratmağı, milli birliyi yaşama və fəaliyyət amalına çevirməyi özünün ikinci əsas funksiyası kimi qəbul etmişdir. XIX əsr ədəbiyyatını, xüsusən onun M.F.Axundzadədən sonrakı mərhələsinə, bütün XX əsr ədəbiyyatımıza, sözlün həqiqi mənasında dərk etmək istəyiriksə, onda onu tarixilik kateqoriyasının işığında və milli düşüncə kontekstində dəyərləndirməliyik. Bu dəyərləndirmədən kənar da düzgün baxış konsepsiyası yoxdur. Müstəqil Azərbaycan dövləti kimi möhkəmlənməyimiz, millət kimi formalaşmağımızın, hər iki istiqamətdə inkişafımızın əsas şərtlərindən biri ədəbiyyatımız bu konsepsiya ilə yanaşmaqdır. Hətta indinin özündə də bəzi siyasətçilərin dilində səslənən “Ədəbiyyat nədir ki? Nağıldı da” kimi baxışlar kökündən yanlışdır və tənqidə dözməyən mövqedir.

Bu cür yanaşmalar göstərir ki, biz bəzən (bəlkə də çox vaxt) ədəbiyyatın ictimai həyata təsir imkanlarını lazımı qədər təsəvvür edə bilmirik. Milli şüurun oyanmasında - təşəkkülündə və formalaşmasında ədəbiyyatın oynadığı rolu təsəvvür etmək bəzən bizə çətin olur. Ədəbi-mədəni fikir tariximizdə “Molla Nəsrəddin”in və “Füyuzat”ın, molla nəsrəd-dinçilərin və füyuzatçıların müstəsna mövqeyini birmənalı qəbul edir, lakin elə bil ki, qəbul etdiyimizin mahiyyətinin dərinliyinə varmır. Çünki biz “Molla Nəsrəddin”in və “Füyuzat”ın, eləcə də bu tipli qlobal ədəbi-mədəni hadisələrin yaratdığı ənənələri davam etdirməyə maraqlı oluruq. Bizim zamanımızda ədəbiyyat daha çox estetik zövq hadisəsi kimi maraqlı doğurur, onun cəmiyyəti təşkil edəcək, formalaşdıracaq və irəli aparacaq gücünə diqqət etmirik, ya da sadəcə olaraq onun belə bir gücünə inanmırıq. Ona görə də ədəbiyyatın bu gücünü işlək vəziyyətdə saxlayacaq, onu aktiv şəkildə cəmiyyətə ötürəcək mexanizmlər haqqında düşünürmürük.

Ədəbiyyatımız dövlətçiliyimizin inkişafında, milli tərəqqi yolunda oynadığı və oynaya biləcəyi rola ən düzgün dəyəri Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyev hələ müstəqilliyimizin ilk illərində vermişdir. Ümummilli Liderin ədəbiyyat strategiyasında ədəbi-tarixi yaddaşın bərpası və qorunması məsələsi mühüm yer tutur.

Heydər Əliyev milli ictimai şüurun formalaşmasında, milli vətəndaşlıq düşüncəsinin inkişaf etdirilməsində, milli birlik və dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi uğrunda mübarizədə ədəbiyyatın üzərinə düşən funksiyaların XIX və XX əsrlər ədəbiyyatında çox dəyərli ənənələrinin olma-

sından danışır və müstəqillik dövrünün sənətkarlarını bu ənənələri öyrənməyə, onlardan novatorcasına bəhrələnməyə səsləyirdi. O, ədəbiyyatımızın bu istiqamətə köklən-məsinin yaranmış tarixi şəraitin tələblərindən irəli gəldiyini, yalnız tarixi şəraitin doğurduğu bu missiyanı ləyaqətlə yerinə yetirməklə müstəqilliyimizin “əbədiyyəti və dönməzliyi”-nə təminat verə biləcəyimizi vurğulayırdı. Heydər Əliyev deyirdi: “Bilirsiniz, bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçı-larımız öz əsərləri ilə Azərbaycanda, xalqımızda, millətimizdə daim milli hissiyyətləri oyatmağa çalışmışlar. Milli özünüdərk, milli oyanış, dirçəliş prosesi xalqımıza, birinci növbədə ədəbiyyatdan keçir” (Heydər Əliyev və mədəniyyət. 3 cild. II cild. Bakı. Nurlar.NPM., 2008, s.216).

Heydər Əliyev XIX-XX əsrlər ədəbiyyatının doğurduğu “yeni hissələr”dən, “yeni qüvvələr”dən danışarkən nəyi nəzərdə tutur, milli düşüncəmizdə və cəmiyyətimizdə baş verən hansı proseslərə işarə edir? “Bu gün ədəbiyyatımız haqqında danışarkən biz bu dövrü çox yüksək qiymətləndirməliyik” deyərək və bu fikrində ısrar edərkən Ümummilli liderin qiymət-ləndirmə meyarının prinsipləri nədən ibarətdir?

Heydər Əliyevin ədəbiyyatla bağlı çağırışlarını analitik təhlilə cəlb etdikdə belə bir birmənalı qənaətə gəlmək mümkündür ki, onun XIX və XX əsrlər ədəbiyyatında ən çox dəyər verdiyi keyfiyyət müasirlikdir. Bu çıxışlardan aydın olur ki, XIX əsrdə və XX əsrin əvvəllərində, eləcə də sovet dövründə ədəbiyyatın milli mücadilə hərəkatının başında durması öz səciyyəsi etibarı ilə bu gün də aktualdır və müstəqillik dövrünün ədəbiyyatının qarşısında bir vəzifə kimi durur. Sadəcə keçən iki əsrdə milli müstəqillik uğrunda mücadiləni XX əsrin sonlarında müstəqilliyimizin əbədiyyəti və dönməzliyi uğrunda mübarizə əvəz edir. Lakin bu əvəzetmə mahiyyəti qətiyyənlə dəyişir və Heydər Əliyev müstəqillik dövrünün milli ədəbiyyat strategiyasını müəyyən-ləşdirərək sənət adamlarının qarşısına belə bir vəzifə qoyur: “Bu sahədə də sizin dəstəyinizə, köməyinizə ehtiyacımız var. Mədəniyyət, ədəbiyyat görək dam dövlətə bir yerdə olsun... Siz təbəstəsiniz, azadsınız və sərbəstlik, azadlıq şəraitində nə cür istəyirsinizsə, o cür də yazın. Hansı mövzunu götürürsünüz, götürün, sizin öz işinizdir. Dövlət bu işlərə qarışmayacaqdır. Mən bunu sizə tam qətiyyətlə deyirəm.

Ancaq hesab edərim ki, bir məsələ də siz daha da yaxından iştirak etməlisiniz, bu məsələ də Azərbaycanın bütövlüyünün bərpə olunması, Azərbaycan gənclərinin hərbi vətən-pərvərlik ruhunda tərbiyə-nə-dirilməsi, Azərbaycan gənclərinin hərbi vətən-pərvərlik ruhunda tərbiyəsinin möhkəmlən-dirilməsidir. Bu, çox vacibdir, çox lazımdır” (Yenə orada, s.216).

Bu mülahizələr dövlət başçımız və Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin siyasi kursunun əsasında Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin siyasətinin dayanaqlı ənənəsini, erməni faşizmi üzərində qələbəmizin tarixi gəldiyini üzə çıxarır, dövlətçilik tariximizdə irs-varislik əlaqəsinin həl-vedici şərtlərdən biri olduğunu sübut edir.